

Bilal Erdoganýñ dili

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 23 января, 2025

Bilal Erdoganýñ dili BILAL ERDOGANYÑ DILI

Birinji kesgitleme: Bilal Erdogan teleýaýlyma çykdy, Atatürkün elipbiý öwrülşigine üsti örtülen tankydy oklary gezedi:

» – *Başlangıç bilim berýän mekdepde okaýan (segsenji ýyllaryň ahyry-togsanjy ýyllaryň başy) ýyllarymy ýatlaýaryn. Örän kesgitli ýagdaýda elipbiýimiz sebäpli ösüşden yza galandygymyz aýdylýardы. Şol wagt pikir etmändirin, emma soñ-soñlar oýlanyp görýän welin... Şol wagt adam pahyr diýýär, diýmek, ösüsiň elipbiýe dahilly ýeri ýok ekeni...*”

Ikinji kesgitleme: Bilal Erdogan Wan kölüniň kenarynda gurlan Prezidentiň Ahlat külliýesine (rezidensiýasyna) žurnalistleri aýlady. 1071-nji ýıldaky Malazgirt ýeňşiniň ýubileý gününde – 25-nji awgustda dabaraly ýagdaýda açylmagyna garaşylýan külliýe seljukly binagärligine esaslanyp gurlupdy! Bilal Erdogan žurnalistler bilen Ahlatdaky seljuk-türkmen gonamçylygyna-da aýlandy...

Näme diýjek bolýanymy iň başyndan gürrüň bereýin:

Garahanly döwletiniň hanedan neslinden bolan Mahmyt Kaşgarly 1072-nji ýlda Bagdada gitdi.

Bagdatda esasan harby güýç bolup duran türkmenler şäheriň aýratyn raýonlarynda ýasaýardylar, olar eden-etdilik etmäge meýilli «galtamanlar» hasaplanýardy we geleşýän dilleri-de godeñsi saýylýardy.

Kaşgarly türki dilleriň we medeni gymmatlyklarymyzyň «saýry» hasaplanymagyny iş edindi, arap-pars dilleri bilen birlikde

türki diliň hem ýaşamagy üçin ýeňini çyzgap işe girişdi. Ol türki halklaryň ylym-bilim babatda hiç bir medeniyetden yzda däldigini subut etmekçidi. Şiweleri bilen türki diliň lugat-sözlüğini ýazmakçydy.

Mahmyt Kaşgarly baş ýyllap azap çekip "Diwany Lügat et-Türk" eserini ýazyp gutardy.

Bu gymmatly ensiklopedik eser arap-pars täsirlenmelerine garşı türki diliň baş galdyrma manifestidi.

Bilal Erdogan «elipbiý» diýende, onuň serine arap harplary düşýärmičä?

■ ÖWRÜLŞIGIŇ MAZMUNY

Şeýle-de, Mahmyt Kaşgarly bize mälim bolan türkleriň ilkinji ýeriň togalak kartasyny çyzdy. (Bu karta Ýaponiýany görkezýän dünýäniň iň gadymy kartasydyr.)

Kaşgarly şeýle diýdi:

"Türk(men)leriň kimdigini ýa-da nireden gelendigini bilýän däl bolmagyñz mümkün, emma bir zada anyk göz ýetiriň, türkler uzak wagtlap dünýäni gurşap alan okeanlaryň çäklerini kesgitleyän topraklaryň aglab a böleginiň hojaýynlarydyr..."

Arap geografiýaçylary kartalarynyň merkezine Mekgäni goýsalar, takwa musulman bolan Mahmyt Kaşgarly kartasynyň merkezine garahanlylaryň paýtagty we Ýusup Has Hajybyň dogduk şäheri – Balasaguny goýdy.

Kaşgarly arap-pars medeniyetine garşı türki medeniyetini «gorag astyna» almak üçin elinden gelen iş etdi. Ol Atatürkden müň ýyl öň türklere ynam berdi, ýazan gymmatly işinde «Türk-zähmetsöýerdir, türk – akyl-paýhaslydyr» diýip nygtady.

Diňe Mahmyt Kaşgarlymy? Ondan üç ýyl öň 1069-njy ýylda «Kutadgu bilig» eseri bilen geleşmesi kyn hasaplanýan türki dili edebi-çeper dil derejesine çykaran we düzgünlesdiren Ýusup Has Hajyby undup bolarmy, heý?

Häzirki wagt ýurdumyzda Danteniň italýan, Lýuteriň nemes, Jeffri Çoseriň iňlis dillerine eden täzelikçi roluny bilyänler Ýusup Has Hajybyň türk diline eden täsirini bilenoklar!

Ýüzlerce ýyllap Alyşır Nowaýy ýaly beýik akyldarlarymız arap-pars dillerine garşı türki diliň ebedilik ýaşamagy üçin janaýaman göreşdiler.

Türk diliniň müň ýyllyk göreşidir bu...
Hut 1928-nji ýyldaky elipbiý öwrülşigi şu göreşe esaslanyp geçirildi...

■ GÜNDÖ GARŞYNASÇY KELLE

Geleliň Prezidentiň Ahlatdaky külliýesine...

Çarwa seljuklaryň bular ýaly binagärlik tradisiýasy barmy?
«Hawa bar» diýýänler yzyndan şeýle diýýär: «Wizantiýa, ermeni,
eýran arhitekturasyndan täsirlenipdir.»

Olaryň binagärlik gurluşynda «türk tradisiýasy» ýokmy?

Ýazgymyza garahanlylar bilen başlandygymyz üçin şolardan mysal bereýin:

Samarkantda gurlan süýt-kofe reňkli, mawy, ak we ýaşyl reňkli,
ösümlik desertlerini öz içine alýan graft we üstünden işlenen
suratlar bilen bezelen köp sanly köşk arhitekturasyna näme
diýersiňiz?

Buharada dik dörtburçlyk formasynda bina edilen we haşamly
gapylary bilen ünsi çekýän kümmetleriniň gurluşynyň formasy
näme? «Üç garahanly mawzoleýine» näme baha berýärsiňiz?

Seljukly binalarynyň baý daşky bezegi nireden gelendir
öýdärsiňiz?

Ahlat külliýesi (Buhara-Samarkant ýolunyň üstünäki) Ribaty
Melik ýa-da (Gyrgyzstandaky) Daşrabat ýaly kerwensaraylaryň
binagärlik tradisiýasynyň dowamy däлmi näme?

Yslam taryhyна yz salan haýsy türk binagärlik eserini
bilyäris?

Eý-ho-o... Arabystandaky müezzin üçege çykyp azan okanda, ölen türk serdarlarynyň mazarlaryndaky «balbal» diýilýän daşlar minara hökmünde yslam binagärligine aralaşmadymy? «Mährap» täzeligini soltany goramak üçin Yspyhanyň «Juma mesjidine» Nyzamylmulk girizmedimi? Soňra bu täzelik yslam älemi tarapyndan alnyp göterilmədimi näme?

Günbatar merkezli gündogarşynas kellelerde «türk» ýok! Olaryň yslama bolan bolan garaýylarynda-da Nyzamyé medreselerinden we Nyzamylmulküň saýasynda ýaşan Gazalynyň garaýsyndan başga zat ýok. Bular seljuklynyň iň uly matematikaçysy we astronomy Omar Haýýamy «şeraphon» saýýarlar!

Hawa, mesele diňe “dilde” däl...

Hawa, mesele diňe «binagärlikde-de däl...

Topragyna, taryhyna, medeniýetine saýrylaşmadadyr.

Soner YALÇYN.

«SÖZCÜ» gazeti, 20.08.2020 ý.

Terjime eden: Guwanç MÄMILIÝEW. Publisistika